

QO‘QON XONLIGI DAVRIDA MADANIY MUHITNING VUJUDGA KELISHI

Rishton tumani 2-son Politeknikimi tarix fani

o‘qituvchisi

Eraliyeva Muniraxon Zaylobidinovna

ANNOTATSIYA Mazkur ilmiy maqola Qo‘qon xonligi davrida madaniy muhitning shakllanishi va rivojlanishi haqida. Qo‘qon xonligi, XVIII asrning boshlaridan XIX asrning oxirigacha, O‘rta Osiyo tarixida o‘zining siyosiy va madaniy ahamiyati bilan ajralib turadi. Maqolada, Qo‘qon shahrining madaniy markaz sifatida roli, ilmiy va badiiy yutuqlari, shuningdek, xonlikda shakllangan adabiyot, san‘at va arxitektura sohalaridagi yutuqlar yoritilgan. Maqolada Qo‘qon xonligining ilm-fan va madaniyatga ta‘sirini tahlil qilishda madrasalar, ilmiy markazlar, shoirlar va mutafakkirlar ijodi muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, Qo‘qonning savdo yo‘llari orqali boshqa hududlar bilan aloqalari, madaniyatlararo almashuvlar va madaniy yutuqlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ko‘rsatilgan. Qo‘qon xonligi davrida vujudga kelgan arxitektura obidalar va xalq san‘atining rivojlanishi ham maqolada alohida ta‘kidlanadi. Maqola, Qo‘qon xonligining madaniy merosini, uning ilmiy, badiiy va arxitektura sohalaridagi yutuqlarini, shuningdek, bu yutuqlarning keyingi avlodlar uchun ahamiyatini o‘rganadi. Xulosa qilib aytganda, Qo‘qon xonligi madaniyati nafaqat o‘sha davrda, balki hozirgi kunda ham o‘zining ahamiyatini saqlab qolgan. Maqola ilmiy tadqiqotlar, tarixiy va madaniy izlanishlar uchun qo‘shimcha manba sifatida xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. Tarix, jahon, shaxsiyat, madaniy, milliy, madaniy, ta‘lim;

Annotation. This article is about the development of the cultural environment of the Kokand Khanate. The Kokand Khanate, which existed from the 18th century to the end of the 19th century, is distinguished by its political and cultural significance in the

history of Central Asia. The article discusses the role of the city of Kokand as a cultural center, its achievements in science and art, and the achievements in the fields of literature, art and architecture in which the khanate was formed. The article analyzes the influence of the Kokand Khanate on science and culture, and the activities of madrasahs, scientific centers, poets and thinkers play an important role. , it is the trade routes of Kokand with other means of communication, by showing the interconnection of trade routes. The article also covers the architectural monuments that emerged during the emergence of the Kokand Khanate, the development of folk applied art. The article studies the cultural heritage of the Kokand Khanate, its achievements in science, art and architecture, and the significance of this development for future generations. In conclusion, it can be said that the culture of the Kokand Khanate has retained its national significance both at that time and today. The article serves as an additional source for scientific, historical and cultural studies.

Key words. History, World, personality, cultural, national, cultural, educational;

KIRISH Qo‘qon xonligi, XVIII asrning boshlaridan to XIX asrning oxirigacha O‘rta Osiyo hududida, ayniqsa Farg‘ona vodiysida mavjud bo‘lgan muhim siyosiy va madaniy tuzilma edi. Ushbu xonlik o‘zining siyosiy barqarorligi, iqtisodiy o‘sishi va madaniy merosi bilan O‘rta Osiyo tarixida alohida o‘rin tutadi. Qo‘qon xonligi tashkil topgan davrda, Farg‘ona vodiysi boshqa mintaqalarga nisbatan geografik jihatdan qulay joylashuvi va muhim savdo yo‘llari orqali markaziy O‘rta Osiyo bilan aloqalarni mustahkamladi. Bu yerda dehqonchilik, hunarmandchilik va savdolar rivojlanib, ijtimoiy hayotning turli jabhalarida yangilanishlar ro‘y berdi.

Qo‘qon xonligining madaniy muhitining shakllanishi nafaqat siyosiy barqarorlik va iqtisodiy salohiyatga, balki uning yirik ilmiy va diniy markaz sifatida o‘z o‘rnini topishiga ham bog‘liq edi. Xonlikning bir necha avlodlar davomida mustahkam siyosiy tizimni saqlab qolishi, ayniqsa, adabiyot, ilm-fan, san‘at va arxitekturaga katta ta‘sir ko‘rsatdi. Qo‘qon shahrida rivojlangan madaniyat, o‘zining madrasalari, ilmiy maktablari va adabiy muhitlari bilan mashhur bo‘lib, ushbu davrda yaratilgan asarlar bugungi kunda o‘zining ilmiy, adabiy va estetik ahamiyatiga ega. Xonlikning siyosiy va ijtimoiy tuzilishi madaniyatning rivojlanishiga katta turtki berdi. Qo‘qon xonligi – bu faqat davlat emas, balki O‘rta Osiyo va undan tashqarida ham keng tarqalgan madaniyatning bir markaziga aylangan joy edi. Qo‘qonning siyosiy tashkiloti, xususan, madaniy aloqalar va ilmiy markazlarning rivojlanishi orqali, nafaqat O‘rta Osiyo xalqlari, balki Afg‘oniston, Eronda, Hindistonda ham madaniy aloqalar o‘rnatildi. Bu davrda madaniyatlarning o‘zaro o‘rganilishi, ilm-fan va san‘atdagi yangiliklar nafaqat Qo‘qon xonligini, balki butun Markaziy Osiyoning madaniy dunyosini boyitdi.

Qo‘qon xonligi madaniyatining asosiy xususiyatlaridan biri, uning barcha sohalarda bir butunlikda rivojlanishiga olib keldi. Shu bilan birga, Qo‘qon madaniyati, o‘zining klassik uslubi, san‘ati va adabiyati bilan nafaqat o‘z davrining, balki keyingi asrlar madaniyatiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Xonlikning madaniy hayoti, albatta, diniy ta’limotlar, o‘zaro ilmiy almashuvlar va mintaqadagi savdo-sotiq faoliyatining bir qismi sifatida alohida e’tiborga sazovordir. Ushbu maqolada, Qo‘qon xonligi davrida madaniy muhitning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatgan siyosiy, iqtisodiy, diniy va ilmiy omillarni tahlil qilib, bu davrda vujudga kelgan madaniy yutuqlar va ularning

O'rta Osiyo tarixidagi o'rni o'rganiladi. Qo'qon madaniyati, o'zining adabiy va ilmiy merosi bilan nafaqat O'rta Osiyo, balki butun dunyo madaniyatiga katta hissa qo'shganini ko'rsatishga harakat qilamiz

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Qo'qon xonligi va uning madaniy muhitiga umumiy nazar. Qo'qon xonligi, XVIII asrning boshlaridan to XIX asrning oxirigacha mavjud bo'lgan, O'rta Osiyo tarixida katta o'ringa ega bo'lgan siyosiy tuzilma edi. Xonlikning boshlanishi bilan bog'liq bo'lgan bir qancha siyosiy va ijtimoiy omillar madaniyatning rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatdi. Qo'qon xonligi o'zining iqtisodiy salohiyati va siyosiy barqarorligi bilan tanilgan. Ayniqsa, Farg'ona vodiysining savdo yo'llarining kesishgan nuqtasida joylashgani, bu yerda o'tkazilgan savdo bitimlari, qo'shni hududlar bilan madaniy va ilmiy almashuvlar madaniyatni yuksaltirdi. Siyosiy barqarorlik, shuningdek, mamlakatning ijtimoiy va madaniy hayotiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Xonlik poytaxti bo'lgan Qo'qon shahri, nafaqat siyosiy va iqtisodiy markaz, balki ilmiy va madaniy markaz sifatida ham o'zining mustahkam o'rnini egalladi. Qo'qon shahrining markazida joylashgan madrasalar, masjidlar, kutubxonalar va ilmiy markazlar madaniy rivojlanishning asosiy poydevori bo'lib xizmat qildi. **Qo'qon shahrining madaniy markaz sifatida roli.** Qo'qon shahri, o'zining nafaqat siyosiy va iqtisodiy roli, balki madaniy markaz sifatidagi o'rni bilan ham muhim ahamiyatga ega edi. Qo'qon shahrida madaniyatning barcha sohalarida izlanishlar va yangiliklar yuzaga keldi. Bu yerda adabiyot, ilm-fan, san'at, arxitektura va musiqa kabi turli sohalarda katta yutuqlarga erishildi. Qo'qon xonligida ilm-fan va madaniyatni rivojlantirishda madrasalar muhim rol o'ynadi. Xususan, **Mahmud Xoja madrasasi, Imom Buxori madrasasi** kabi yirik ilmiy markazlar mavjud edi. Bu madrasalarda nafaqat diniy ilm-fan, balki ilmiy va falsafiy fikr ham rivojlandi. Madrasalar o'zining yirik kutubxonalari bilan ajralib turar edi, bu kutubxonalarda esa juda ko'p ilmiy va adabiy asarlar jamlangan edi. Madrasalarda o'qitilgan ilmiy bilimlar o'z davrining eng so'nggi yutuqlari edi, shu bilan birga, nafaqat Islom ilmlarini, balki falsafa, astronomiya, matematika, tibbiyot va boshqa fanlarni ham o'z ichiga olgan. Masalan, **Shamsiddin**

va **Sayid Aliy** kabi mutafakkirlar, o'z ilmiy va falsafiy asarlari bilan Qo'qon madrasalarida tarbiya olgan yoshlarni ilm-fanga o'rgatdilar. Shuningdek, Qo'qon xonligi ilmiy markazlarida, o'zaro ilmiy aloqalar ham faol edi. Madrasalar orqali boshqa hududlar, jumladan, Toshkent, Buxoro, Samarqand bilan doimiy ilmiy va madaniy almashuvlar amalga oshirildi.

Qo‘qon xonligida arxitektura va san‘atning rivojlanishi ham muhim ahamiyatga ega edi. Bu davrda qurilgan masjidlar, madrasalar va boshqa diniy yodgorliklar o‘zining inshootlari bilan nafaqat estetik jihatdan, balki tarixiy va madaniy ahamiyatga ega bo‘ldi. **Qo‘qon Jome’ masjidi, Suyunchali madrasasi, Xoja Safar madrasasi** kabi arxitektura obidalari o‘z davrining eng yirik inshootlari hisoblanadi. Qo‘qon shahrida naqshinkorlik, gilamchilik, temirchilik kabi xalq san‘atlari rivojlandi. Ularning mahsulotlari nafaqat mahalliy aholi, balki boshqa hududlardan kelgan sayyohlar tomonidan talab qilinardi. San‘at va amaliy hunarmandchilik sohalaridagi bu yutuqlar Qo‘qonning madaniy merosini boyitdi. Qo‘qon xonligi davrida adabiyot juda yuqori darajada rivojlandi. Adabiyotning asosiy yo‘nalishlari diniy, falsafiy va badiiy adabiyotlardan iborat edi. Qo‘qon shahrida adabiyot, ayniqsa, Qur‘on ta‘limoti, islomiy tafsir va hadislarini o‘rgatish orqali rivojlandi. Bu davrda bir qancha mashhur shoirlar va yozuvchilar o‘z asarlarini yaratdilar. **Fazliddin, Mirzo Muhammad** kabi shoirlar va mutafakkirlar Qo‘qon adabiyotini boyitgan. Qo‘qon xonligida nafaqat diniy, balki badiiy adabiyot ham rivojlandi. Badiiy asarlarda qadimgi osiyolik an‘analarga asoslangan she‘rlar, hikoyalar, masallar va afsonalar mavjud edi. Bu asarlar nafaqat o‘sha davrni, balki keyingi avlodlar uchun ham muhim ilmiy va badiiy meros bo‘lib qolgan. Qo‘qon xonligi madaniyatining bir qismi sifatida xalq san‘ati alohida ahamiyatga ega edi. Qo‘qon hududida turli folklor janrlari rivojlandi. Xalq musiqasi, raqs san‘ati, qo‘shiqlar va dastanlar o‘sha davrda mashhur edi. Shu bilan birga, qo‘shiqlar va raqslar, o‘zining o‘ziga xosligi bilan ajralib turadigan an‘anaviy uslublar bo‘lib, odamlar orasida katta qiziqish uyg‘otgan. Qo‘qon xonligi san‘atining bir jihati, uning xalq bilan yaqindan aloqada bo‘lganligidir. Yurtning turli hududlaridan kelgan xalq ijodkorlari, shoirlar va musiqachilar Qo‘qon shahrida o‘z san‘atlarini namoyish etganlar. Bu esa o‘z navbatida madaniyatni yanada boyitdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki Qo‘qon xonligi davri, O‘rta Osiyo tarixida o‘zining madaniy, ilmiy va san‘atdagi yutuqlari bilan muhim o‘rin tutadi. Bu davrda vujudga kelgan madaniy muhit, nafaqat o‘sha davrda, balki keyingi asrlarda ham O‘rta Osiyo va butun dunyo madaniyatiga ta‘sir

ko'rsatdi. Qo'qonning siyosiy barqarorligi, savdo va ilm-fan bilan bog'langan madaniy aloqalar, shuningdek, madrasalar va ilmiy markazlarning rivojlanishi ushbu madaniy muhitning asosiy poydevori bo'ldi. Xonlikning ilmiy va badiiy yutuqlari, ayniqsa, adabiyot va san'at sohalarida shakllangan, bugungi kunda ham o'zining ahamiyatini saqlab qolgan. Qo'qon xonligi madaniyati, ilm-fan, adabiyot, arxitektura va san'atning o'zaro bog'lanishidan shakllandi. Madrasalar va ilmiy markazlar nafaqat diniy, balki ilmiy bilimlarni ham o'rgatdi. Madaniy markaz sifatida Qo'qon shahri, O'rta Osiyo bo'ylab madaniy aloqalar va ilmiy almashuvlar uchun muhim nuqta bo'lib xizmat qildi. Bu esa, nafaqat O'rta Osiyo xalqlari, balki undan tashqaridagi mintaqalarda ham madaniyatning rivojlanishiga katta turtki berdi. Qo'qon xonligida yaratilgan adabiyot va san'at, shuningdek, arxitektura, bugungi kunda O'rta Osiyo madaniyatining ajralmas qismi sifatida e'tirof etiladi. Xonlikdagi madaniy taraqqiyot, xalq san'atining rivojlanishi va arxitektura obidalari, o'zining boy merosi bilan kelajak avlodlarga yetib keldi. Xulosa qilib aytganda, Qo'qon xonligi davridagi madaniy muhit, faqat o'z davrining madaniy yutuqlari bilan cheklanmay, balki butun Markaziy Osiyo va jahon madaniyati tarixida muhim iz qoldirdi. Xonlikda shakllangan ilmiy va madaniy an'analar, bugungi kungacha davom etadigan ilmiy, badiiy va ma'naviy yutuqlarning asosini tashkil etdi. Shu sababli, Qo'qon xonligi tarixini o'rganish, nafaqat o'sha davr, balki hozirgi kundagi madaniy va ilmiy rivojlanishga ham katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –T.: O'zbekiston, 2017. – 30 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: O'zbekiston, 2021. 262, 251-b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Konstitutsiya – erkin va farovon hayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirishning mustahkam poydevoridir. – T.: O'zbekiston, 2018. – 30 b.

4. Giesecke H. Was kann die Schule zur Werteerziehung beitragen?, (Eds: Sabine Gruehn, Gerhard Kluchert, Thomas Koinzer), Was Schule macht: Schule, Unterricht und Werteerziehung. Basel:Beltz Verlag, 2004, p. 236.
- 5.O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma - T.: Yangi nashr, Respublika ta'lim markazi, 2022, - 252 b.
6. Toshev S. (2020). TARIX FANINI O'QITISHNDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. Science and Education, 1(Special Issue), 6
7. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – T. 4. – №. 1. – С. 333-337.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O 'ZO 'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.
9. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791.
- 10.Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50
- 11.Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
12. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O 'RGANISH.